

VRIJE
UNIVERSITEIT
BRUSSEL

Paper voor Filosofie van de Verlichting

VIER VRAAGTEKEN IN SPINOZA'S IDEE VAN IMMANENTIE IN DE BRIEFCORRESPONDENTIE MET OLDENBURG

**Een analyse van de briefcorrespondentie van Spinoza
en Oldenburg**

0617027

Master/Schakelprogramma

Dr. Vincent Michel P Vincke
Letteren en Wijsbegeerte

Inhoud

Introductie.....	2
Methodologie	3
Historische context.....	3
Filosofische context	4
Hoofdstuk 1: Over uitgebreidheid en denken.....	4
Hoofdstuk 2: Over denken en lichaam.....	7
Hoofdstuk 3: Over lichaam en heelal.....	8
Hoofdstuk 4: Over wonderen en onwetendheid	9
Conclusie	10
Bibliografie	12
Gebruik van AI-Tools	13

Introductie

Tussen 1661 en 1676 schreven Baruch Spinoza en Henry Oldenburg achtentwintig brieven naar elkaar. Henry Oldenburg – zijn geboortenaam is Heinrich Oldenburg (Hall, 2002, p. 202) – is geboren in Bremen, echter zal hij vanaf 1662 tot aan zijn dood werkzaam zijn in Engeland als secretaris van de Royal Society (Hall, 2002). Henry Oldenburg fungeerde als een belangrijk tussenpersoon tussen filosofen en wetenschappers en zo ook bij Spinoza.

In deze briefcorrespondentie komen meerdere onderwerpen aan bod: enerzijds de discussie tussen Boyle en Spinoza – met Oldenburg als tussenpersoon – en anderzijds de gesprekken over immanentie tussen Oldenburg en Spinoza. In deze paper focus ik op de gesprekken over de immanentie van God– ofwel Natuur want Spinoza maakt geen onderscheid tussen de twee. Als hoofdvraag van dit onderzoek stel ik: Hoe wordt het concept van de immanentie van God uitgewerkt in de correspondentie tussen Oldenburg en Spinoza? Ik heb als hoofdvraag gekozen voor God in plaats van Natuur omdat Oldenburg en Spinoza zelf vaker spreken over God.

In de correspondentie schrijft Oldenburg vier bedenkingen over de immanentie van God, namelijk over [uitgebreidheid en denken](#), over [denken en lichaam](#), over [lichaam en heelal](#) en over [wonderen en onwetendheid](#). Deze vier gespreksonderwerpen zullen de basis vormen voor deze paper.

Oldenburg had als secretaris van de Royal Society een vooruitstrevend wereldbeeld, vooral op het gebied van empirische wetenschap en het recht tot publicatie van deze bevindingen. Ook op het gebied van religie stond hij open voor andersdenkenden zoals Spinoza. In de brieven heeft hij Spinoza regelmatig aangespoord om te filosoferen, zo schreef hij:

“Uitdrukkelijk zou ik u willen adviseren de gedachten die ge zowel op filosofisch als op theologisch gebied [...] aan de geleerde wereld niet te onthouden, maar ze in het licht te geven, wat het theologen volkje daar ook tegenin moge keffen” (Spinoza, 1977, brief 7, sectie 3).

De bovenstaande quote lijkt kritisch op theologen, echter zal Oldenburg toch huiverig zijn om te tarten aan de fundamenteën van de religie. Dit wordt het duidelijkst door de bemerkingen die hij geeft op de idee van immanentie. De correspondentie tussen Oldenburg en Spinoza toont de interconnectiviteit van filosofen en wetenschappers in de zeventiende eeuw en de vrijheid die zij in de verlichting voelden om met andersdenkenden te converseren.

Methodologie

Ik heb de briefwisseling geanalyseerd en gefocust op de verschillende argumentaties. Om een duidelijk beeld te krijgen van de brieven heb ik andere briefcorrespondenties geraadpleegd met critici van Spinoza zoals Willem van Blijenbergh en Albert Burgh en wetenschappers zoals Ehrenfried Walther von Tschirnhaus en gebruik gemaakt van verschillende secundaire bronnen. Ik zal in deze paper ook verwijzen naar andere primaire teksten van Spinoza, namelijk de *Ethica* en de *Tractatus theologico-politicus* (TTP) en *Korte Verhandeling van God, de mensch en deszelvs welstand* (KV). In de briefwisseling verwijzen Spinoza en Oldenburg ook naar de andere teksten van Spinoza en daarom heb ik ervoor gekozen om deze teksten er ook bij te betrekken. In brief 2 stuurt Spinoza een Afzonderlijke bijlage mee die volgens Akkerman (1977, Verklarende aantekeningen van brief 2, sectie 2) verloren is gegaan, echter kan die gereconstrueerd worden uit de *brieven twee, drie en vier*, uit de *appendix* van de KV en uit het begin van *Ethica* deel I. Het doel van deze andere primaire teksten van Spinoza is om zo de idee van attributen en substanties verder te kunnen onderbouwen.

Ik verwijs in de voetnoten naar de verschillende secties van de brieven zoals standaard is in de verwijzing van secundaire literatuur en baseer mij op *Spinoza Briefwisseling* (1992) vertaling door F. Akkerman, H. Hubbeling, & A. Westerbrink van de Wereldbibliotheek Amsterdam (Spinoza, 1977).

Historische context

Vanaf brief 25 - april 1665 - spreken Oldenburg en Spinoza geregeld over de oorlog die tussen het Koninkrijk Engeland en de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden woedt. Ook al zijn de landen met elkaar in oorlog, Oldenburg en Spinoza blijven in vriendelijkheid met elkaar converseren. Oldenburg vraagt Spinoza voor informatie over de situatie in de Republiek en vraagt of er al sprake is van een vredesverdrag (Spinoza, 1977, brief 31, sectie 6).

Naast de oorlog woedt er tussen 1665 en 1666 de pest in Londen en Amsterdam. Vanaf brief 29 - september 1665 - tot brief 33 - is de pest een onderwerp van conversatie. In hoofdstuk 3 van deze paper zal dit relevant zijn, omdat Spinoza een analogie maakt tussen het lichaam en het heelal, waar hij de mens vergelijkt met een worm die in het bloed zit. De

analogie van Spinoza zou voort kunnen komen uit de ontdekking van Kircher in 1656 dat bij pest patiënten kleine levende organismen leefden die hij wormpjes noemde.¹

Filosofische context

Voordat ik deze paper begin, acht ik het van belang om enige voorkennis te geven over de begrippen die in deze briefwisseling onderwerp van gesprek zijn. God heeft oneindig veel attributen, maar de mens kan God slechts door twee van zijn attributen kennen - denken en uitgebreidheid (Spinoza, 1927, *Ethica* II. Stelling XIII.). Over deze vaststelling van Spinoza zullen hij en Oldenburg in de brieven discussiëren en dit zal het onderwerp van hoofdstuk 1 van deze paper zijn.

Het onderscheid tussen denken en uitgebreidheid werd eerder door Descartes gemaakt en Spinoza neemt dit voor een deel over. Beide denkers zien het denken als het immateriële, en de uitgebreidheid als het materiële. Een voorbeeld die Cauter (2009) geeft is dat van het boek: het fysieke boek is de uitgebreidheid, terwijl de ideeën die in het boek worden geponeerd voortkomen uit het denken. Het verschil tussen Spinoza en Descartes over het denken en de uitgebreidheid is dat Descartes een dualisme van het denken en de uitgebreidheid als twee substanties zal beschrijven, terwijl Spinoza een monisme voorstelt door denken en uitgebreidheid beiden als attributen ziet van één substantie, de enige substantie, en dat is de substantie God (Cauter, 2009). Het denken en de uitgebreidheid zijn bij Spinoza dan ook twee perspectieven om dezelfde ene werkelijkheid te kennen (Cauter, 2009).

Hoofdstuk 1: Over uitgebreidheid en denken

Oldenburg start de briefwisseling nadat hij Spinoza eerder heeft ontmoet in Rijnsburg – destijds de woonplaats van Spinoza. In deze brief vraagt hij Spinoza allereerst om zijn vriendschap (Spinoza, 1977, brief 1, sectie 1).² Vervolgens schrijft Oldenburg over een voorgaand gesprek dat zij hebben gevoerd in Rijnsburg over het oneindige denken en de uitgebreidheid van God (Spinoza, 1977, brief 1, sectie 2). Oldenburg schrijft dat hij sindsdien

¹ Ik heb geen wetenschappelijk bewijs kunnen vinden om deze stelling te onderbouwen. Wel verwijzen Spinoza en Oldenburg in brief 30 [1] en brief 31 [2] naar Kircher zijn onderzoek dus ze waren in ieder geval op de hoogte van zijn werk. Deze paper tracht de stelling niet te bewijzen, maar mogelijk later onderzoek zou deze suggestie verder kunnen onderbouwen. Op internet heb ik wel een student genaamd Kevin von Duuglas-Ittu (2008) gevonden die eenzelfde aanname had.

² Brief 1 [1]: “*Laten we dus, voortreffelijke heer, elkaar de hand reiken in oprechte vriendschap en laten we die ijverig onderhouden door elkaar gunsten en diensten van iedere aard te bewijzen.*”

gekweld wordt door dit gesprek³, daarom stelt hij voor om het gesprek voort te zetten via deze briefwisseling. Hij vraagt Spinoza antwoord te geven op de vraag: “[...] waarin volgens u het eigenlijke onderscheid ligt tussen uitgebreidheid en denken?” (Spinoza, 1977, brief 1, sectie 2).

In brief 2 tracht Spinoza antwoord te geven op dit verschil. Hij schrijft dat hij God definieert: “[...] als een zijnde dat bestaat uit een oneindig aantal attributen, waarvan elk afzonderlijk oneindig is, of anders gezegd in de hoogste mate volmaakt in zijn soort” (Spinoza, 1977, brief 2, sectie 2). Uitgebreidheid is een van Gods attributen en is dus iets wat op zichzelf kan worden begrepen, in tegenstelling tot bijvoorbeeld beweging omdat beweging door middel van iets anders moet worden begrepen. Ook schrijft Spinoza de volgende drie punten op, die lijken op stukken uit het eerste deel van de *Ethica*: als eerste dat er in de werkelijkheid geen twee substanties kunnen bestaan zonder geheel van elkaar te verschillen⁴, ten tweede dat substantie niet is voortgebracht, maar dat het tot haar essentie behoort tot bestaan⁵ en als laatste dat iedere substantie oneindig moet zijn.⁶ Spinoza sluit daarmee de brief af, zonder antwoord te hebben gegeven over hoe denken en uitgebreidheid zich van elkaar onderscheiden.

³ Naast de idee van Spinoza over het oneindige denken en de uitgebreidheid van God, hebben Spinoza en Oldenburg ook geconverseerd over de tekortkomingen van de filosofieën van Descartes en Bacon – echter heb ik in dit paper besloten om dit niet verder te onderbouwen.

⁴ Lijkt op *Ethica* I. Stelling II.

⁵ Lijkt op *Ethica* I. definitie III.

⁶ Lijkt op *Ethica* I. Stelling VII.

Afzonderlijke bijlage

Omdat Spinoza in brief 2 geen antwoord geeft op de vraag van Oldenburg, heb ik het eerste deel van de *Ethica* en de *appendix* van de *KV gelezen*. Spinoza maakt in deze teksten meerdere verwijzingen naar het denken als een attribuut Gods, bijvoorbeeld Stelling XIX. Stelling XXI., Stelling XXX van de *Ethica* (Spinoza, 1927, hs. I.). Daarnaast heeft hij in hetzelfde deel geschreven dat niets zonder God bestaanbaar nog denkbaar is (Spinoza, 1977, hs. I., Stelling XV.). Echter, pas in het tweede deel van de *Ethica* over *Aard en Oorsprong van den geest* zegt hij het expliciet: “Het Denken is een attribuut Gods, ofwel God is iets denkends.” (Spinoza, 1977, hs. II., Stelling I.) En: “Het voorwerp van het denkbeeld, dat den menschelijken geest daarstelt, is een ligchaam, of eene bepaalde wijziging der uitgebreidheid, die werkelijk bestaat, en anders niets.” (Spinoza, 1977 hs. II., Stelling XIII.) Omdat Spinoza pas in het tweede hoofdstuk expliciet maakt dat zowel denken als uitgebreidheid een attribuut Gods zijn en Oldenburg slechts het eerste deel in handen heeft gehad, kan het goed zijn dat Oldenburg niet begrijpt dat het denken een attribuut Gods is, net zoals uitgebreidheid en dat het twee manieren zijn om dezelfde werkelijkheid waar te nemen.

In de *appendix* van de *KV* staat een enkele verwijzing naar uitgebreidheid en denken:

“De dingen welke dadelyk onderscheiden worden, hebben of verscheide eigenschappen, gelyk als denking en uytgebreidheid, of worden toegepast aan verscheide eigenschappen, als verstaaning en beweeging, welkers eene behoort tot de denking, en het ander tot de uytgebreidheid.” (Spinoza, 1899, *KV Appendix Axioma* [3])

Spinoza (1977) lijkt in dit axioma te verklaren waarom de enige twee accidenties die de mens kent denken en uitgebreidheid zijn, namelijk omdat de een behoort tot begrip⁷ en de ander tot beweging.

In de brief geeft Spinoza geen antwoord op de vraag hoe denken en uitgebreidheid zich van elkaar onderscheiden, enkel poneert Spinoza dat er maar een substantie is, die bestaat uit een oneindig aantal attributen. Ook in de *Ethica* geeft hij nog geen onderscheid van denken en uitgebreidheid in het eerste deel. In de *KV* doet Spinoza dit echter wel door uit te leggen dat alles dat in beweging is een vorm van uitgebreidheid is en alles wat over begrip gaat een vorm is van het denken.

⁷ Verstaaning is oud-Nederlands en wordt in de *Ethica* vertaald als begrip

Een jaar later stuurt Oldenburg brief 31 waarin hij Spinoza belooft dat hij hem zal ondersteunen waar hij kan en probeert Spinoza's angst voor kritiek vanuit de godsdienst weg te nemen, zo schrijft hij:

“Ik geloof volstrekt niet dat ge van plan zijt iets te ondernemen tegen het bestaan en de voorzienigheid Gods, en zolang deze stutten onaangetast zijn, staat de godsdienst stevig overeind en kan men ook gemakkelijk iedere filosofische beschouwing verdedigen of verontschuldigen.” (Spinoza, 1977, brief 31, sectie 4)

De bovenstaande quote lijkt Spinoza te overtuigen om zijn filosofie nogmaals te verkondigen, want in de volgende brief is Spinoza duidelijker dan in brief 2.⁸ Zo schrijft hij hoe het denken en de uitgebreidheid zich tot elkaar verhouden: “Wat echter de menselijke geest betreft, ben ik van mening dat ook die een deel is van de natuur, daar ik namelijk aanneem dat er in de natuur ook een oneindige kracht tot denken bestaat, die, in zoverre zij oneindig is, de gehele natuur als inhoud omvat en wier gedachten op dezelfde wijze verlopen als de natuur, waarvan zij namelijk de voorstelling zijn” (Spinoza, 1977, brief 32, sectie 8). In brief 33 zal Oldenburg nog wel wat vragen hebben, vooral over Spinoza's ontkenning van orde en symmetrie in de natuur, maar hij zal niet meer terugkomen op het denken en de uitgebreidheid (Spinoza, 1977, brief 33 sectie 1).

Hoofdstuk 2: Over denken en lichaam

Dit hoofdstuk bouwt voort op het vorige hoofdstuk door zich te richten op de relatie tussen denken en lichaam en breidt het begrip van immanentie verder uit, door de interactie tussen het denken en het lichaam te onderzoeken in de correspondentie.

Net zoals in hoofdstuk 1, stelt Oldenburg een vraag:

“[...] of het voor u onbetwifelbaar is dat het lichaam niet begrensd wordt door het denken noch ook het denken door het lichaam, daar het immers nog niet zeker is wat het denken eigenlijk is, een lichamelijke beweging of een geestelijke activiteit die van het lichaam geheel verschillend is” (Spinoza 1977, brief 3, sectie 3)

Ook geeft Oldenburg kritiek op het axioma van Spinoza dat namelijk van dingen die niets met elkaar gemeen hebben het een niet de oorzaak kan zijn van het ander. Dit axioma

⁸ Dit is een aanname, mogelijk later onderzoek zou deze aanname kunnen onderzoeken.

‘omneveld’ Oldenburg want: “God Immers heeft essentieel niets gemeen met de geschapen dingen, en toch houden wij hem bijna allen voor hun oorzaak” (Spinoza, 1977, brief 3, sectie 4).

Het lijkt dus of Oldenburg Spinoza niet goed begrijpt want Spinoza probeert in al zijn teksten precies het tegengestelde te bewijzen. In brief 4 antwoord Spinoza dan ook dat Oldenburg hem verkeerd heeft begrepen omdat antwoord te geven op de tweede vraag van Oldenburg, door te stellen dat God en de mens wel dingen gemeen hebben want God heeft een oneindig aantal attributen (Spinoza 1977, brief 4, sectie 8). Vervolgens reageert Spinoza op de vraag van Oldenburg door te stellen dat het niet uitmaakt of het denken een werkzaamheid van het lichaam is, of een geestelijke activiteit, in alle gevallen is het geen uitgebreidheid.

“Maar zegt ge, misschien is het denken wel een werkzaamheid van het lichaam. Laat dat zo zijn, hoewel ik het geenszins toegeef; maar dit ene zult ge niet tegenspreken, dat uitgebreidheid voor zover uitgebreidheid is, geen denken is. En dit is voldoende om mijn definitie te verklaren [...]” (Spinoza, 1977, brief 4, sectie 3)

Dit hoofdstuk probeert aan te tonen dat in het begin van de correspondentie Oldenburg nog niet volledig heeft begrepen wat de implicaties zijn van Spinoza’s idee over een immanente God. Spinoza verduidelijkt zijn monistische filosofie aan Oldenburg door te stellen dat het voor hem niet uitmaakt of het denken een werkzaamheid is van het lichaam, want het is geen uitgebreidheid en dat is wat hij probeert te verklaren.

Hoofdstuk 3: Over lichaam en heelal

Dit hoofdstuk gaat over hoe de afzonderlijke delen van de natuur harmoniëren met het ‘heelal’.⁹ Dit onderwerp komt in brief 31 naar voren nadat Oldenburg - en ook Boyle - Spinoza aanmoedigen om zijn filosofische werk voort te zetten:

"[...] Vooral wanneer u enig licht is opgegaan in dat moeilijke onderzoek dat erop gericht is ons inzicht te verschaffen in de vraag hoe ieder afzonderlijk deel van de natuur harmonieert met het geheel waartoe het behoort en op welke wijze het met de andere delen samenhangt [...].” (Spinoza, 1977, brief 31, sectie 2)

⁹ Spinoza schrijft zelf heelal, in de Nederlandse vertaling van Brief 32 sectie 6.

In de volgende brief formuleert Spinoza een antwoord aan de hand van een analogie tussen het lichaam en het heelal. Meer specifiek over het bloed dat door het lichaam stroomt en een wormpje dat daarin leeft. Dit wormpje is begaafd met gezichtsvermogen zodat hij de deeltjes van het bloed kan onderscheiden en met het denkvermogen om waar te nemen hoe ieder afzonderlijk deeltje zich tot de ander verhoudt” (Spinoza, 1977, brief 32, sectie 4). Dit wormpje weet niet dat hij onderdeel is van een groter geheel - namelijk een lichaam - en ziet daarom de andere delen van het bloed niet als een deel, maar als een geheel (Spinoza, 1977, brief 32 sectie 4). Ook ziet dit wormpje niet dat omdat ze allemaal onderdeel zijn van een geheel, ze zich eigenlijk allemaal aan elkaar aanpassen, en beheerst worden door iets groters - namelijk het bloed - “[...] zodat ze in een vaste verhouding met elkaar in harmonie zijn” (Spinoza, 1977, brief 32, sectie 5). Spinoza stelt dat bloed daarom geen substantie kan zijn, omdat het onderhevig is aan uitwendige oorzaken¹⁰, anders zou bloed: “[...] altijd in zijn zelfde toestand blijven en dat de deeltjes ervan geen veranderingen zouden ondergaan” (Spinoza, 1977, brief 32, sectie 5). Daarom is bloed een deel en niet een geheel. Spinoza heeft deze analogie alleen in de correspondentie met Oldenburg benoemt en later nooit in zijn primaire teksten gebruikt.¹¹

Op dit punt van de correspondentie lijkt Spinoza’s filosofie van een immanente God een analogie te maken tussen de mens en de worm. De mens is onderdeel van een universum en we behandelen andere delen van dit universum als geheel, terwijl in de realiteit (van Spinoza) alles onderdeel is van een groter geheel. Het universum daarin van bloed dat het universum wel oneindig is, terwijl bloed eindig is (Spinoza, 1977, brief 32, sectie 6).

Dit hoofdstuk verkent hoe in Spinoza’s idee van immanentie de delen van de natuur harmoniëren met het grotere geheel. Door middel van de analogie tussen de mens en de worm, laat Spinoza zien dat de mens – net als de worm – onderdeel is van een groter systeem.

Hoofdstuk 4: Over wonderen en onwetendheid

Dit hoofdstuk behandelt de laatste vraag die Oldenburg stelt over Spinoza’s idee van immanentie. Deze vraag komt na tien jaar dat ze geen brieven naar elkaar sturen. De reden waarom dit veranderd is omdat Oldenburg het Godgeleerd-staatkundig vertoog van Spinoza heeft gelezen. In brief 61 - juni 1675 - bedankt hij Spinoza voor de toezending van het vertoog. Hij dacht eerst punten op te merken die de godsdienst afwijzen, echter ziet hij

¹⁰ Spinoza noemt bijvoorbeeld chijl (een latijns leenwoord dat bloedvormend vocht betekent)

¹¹ Mogelijk omdat de mens vergelijken met een worm in het bloed die aangetroffen wordt bij mensen met de pest niet in zijn voordeel zou werken.

vervolgens het tegenovergestelde. Oldenburg schrijft: "Integendeel, ge beijvert u juist het echte doel van de christelijke godsdienst en evenzeer de goddelijke verhevenheid en voortreffelijkheid van een vruchtbare wijsbegeerte te propageren en te steunen" (Spinoza, 1977, brief 61, sectie 1). Oldenburg sluit af met de boodschap Spinoza te steunen en te verdedigen tegenover de vooroordelen van geleerden (Spinoza, 1977, brief 61, sectie 1).

Spinoza stelt vervolgens in brief 68 de vraag op welke plaatsen van het vertoog de geleerden aanstoot hebben gegeven, zodat hij enige toelichtende aantekeningen kan maken (Spinoza, 1977, brief 68, sectie 2).

In brief 71 antwoord Oldenburg dat er drie punten zijn die voor de lezers "een doorn in het oog waren" (Spinoza, 1977, brief 71, sectie 2): allereerst de verwarring tussen God en Natuur, ten tweede dat de wonderen beroofd worden van hun gezag en waarde en ten derde het idee dat Spinoza verbergt wat zijn mening is van Jezus Christus (Spinoza, 1977, brief 71, sectie 2).

Spinoza reageert vervolgens op alle punten en over wonderen zal hij stellen dat zij gelijk staan aan onwetendheid. Hierop zal Oldenburg in brief 74 aanstalten nemen en hij verwijt Spinoza's idee van de 'noodzakelijkheid van alle dingen' en vooral de gevolgen doe volgen vanuit deze gedachte, namelijk dat straffen en beloningen zinloos zijn in het licht van noodzakelijkheid, echter is de mens niet zonder schuld. Spinoza reageert in brief 75 dat Oldenburg – en vele met hem – te veel van de letterlijke interpretatie van het Hebreeuws uitgaan terwijl je beter naar een allegorische interpretatie kan kijken (Spinoza, 1977, brief 75, sectie 10).¹²

In Brief 77 begrijpt Oldenburg Spinoza's standpunt, echter is hij het er niet mee eens en zal hij tegenwerpen dat God iets kan scheppen buiten het begrip van de mens. In brief 79 vraagt hij: "Hebben wij nietige mensen, genoeg kennis om de grenzen van de natuur te beoordelen?"

Spinoza benadrukt dat natuurwetenschap nodig is om de wereld te begrijpen, in plaats van mystieke verklaringen. Zijn visie op wonderen als onwetendheid sluit aan bij zijn filosofie van immanentie, waarin alles voortkomt uit de noodzakelijke aard van God (Spinoza, 1862, hs. VI.).¹³

Conclusie

In meerdere brieven tussen Oldenburg en Spinoza staat de vraag over de immanentie van God centraal. Beiden proberen enerzijds de ander te overtuigen van hun filosofische en theologische perspectieven en aan de anderzijds diepen ze hun filosofische idee verder uit

¹² Dit is ook het punt dat Spinoza probeert te bewijzen in de *TTP* Hs. 6: Over wonderen

¹³ *TTP* Hoofdstuk 6: Over wonderen

door te converseren met de ander. Oldenburg benadert de wereld vanuit de empirie, echter houdt hij vast aan traditionele religieuze opvattingen over God als een transcendente macht. Spinoza daarentegen definieert God als immanent, waarbij hij stelt dat alles in de natuur voortkomt uit de noodzakelijke aard van God. Hij kan dit empirisch niet bewijzen, maar al denkend gelooft hij op meetkundige wijze dit idee te bewijzen. Oldenburg vindt Spinoza's idee van een immanente God interessant, maar probeert de stutten van de religie niet aan te tasten. In hun correspondentie geeft Oldenburg vier kritiekpunten over Spinoza's immanente God: de relatie tussen uitgebreidheid en denken, de interactie tussen lichaam en geest, hoe afzonderlijke delen van de natuur harmoniëren met het geheel en over wonderen en onwetendheid. Spinoza antwoordt op het eerste kritiekpunt, door te stellen dat hij uitgebreidheid en denken beschouwt als attributen van één substantie, namelijk God. Op het tweede kritiekpunt antwoordt hij dat lichaam en geest geen afzonderlijke entiteiten zijn, maar verschillende manifestaties van dezelfde werkelijkheid.

Een belangrijk twistpunt blijft het concept van wonderen. Oldenburg ziet hierin een mogelijke aanwijzing voor Gods transcendente macht, terwijl Spinoza wonderen beschouwt als uitingen van menselijke onwetendheid en een gebrek aan begrip van natuurlijke processen. Deze tegenstelling benadrukt hun fundamenteel verschillende visies op de rol van God en natuur in de werkelijkheid.

Hoewel de correspondentie uiteindelijk geen volledige overeenstemming bereikt, laat het zien hoe beide denkers door dialoog en argumentatie dieper inzicht krijgen in elkaars standpunten. Oldenburg blijft kritisch maar toont bewondering voor Spinoza's filosofische systeem, terwijl Spinoza onvermoeibaar zijn visie op een immanente God verdedigt.

Bibliografie

- Hall, M. B. (2002). Henry Oldenburg: shaping the Royal Society. *Choice Reviews Online*, 40(04), 40–2137. <https://doi.org/10.5860/choice.40-2137>
- Sacksteder, W. (1977). Spinoza on part and whole: The Worm's Eye View. *The Southwestern Journal of Philosophy*, 8(3), 139–159. <https://www.jstor.org/stable/43155189>
- Spinoza, B. (1862). *Tractatus theologico-politicus* (Origineel werk gepubliceerd in 1670)
- Spinoza, B. (1899). *Korte verhandeling van God, de mensch en deszelvs welstand* (Origineel werk gepubliceerd in 1658). Verkregen van [https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/84/Benedictus_de_Spinoza - Korte Verhandeling van God- De mensch en des zelfs welstand.pdf](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/84/Benedictus_de_Spinoza_-_Korte_Verhandeling_van_God-De_mensch_en_des_zelfs_welstand.pdf)
- Spinoza, B. (1927). *Benedictus de Spinoza Ethica* (Vol. Tweede druk 1928). (N. Van Suchtelen, Vert.) Amsterdam: Wereldbibliotheek.
- Spinoza, B. (1977). *Spinoza Briefwisseling* (Vol. Tweede druk 1992). (F. Akkerman, H. Hubbeling, & A. Westerbrink, Vert.) Groningen: Wereldbibliotheek Amsterdam.
- Von Duuglas-Ittu, K. (May 31, 2008). *A worm in cheese*. <https://kvond.wordpress.com/2008/05/31/a-worm-in-cheese/>

Gebruik van AI-Tools

Ik heb gebruikgemaakt van ChatGPT in het aanscherpen van mijn onderzoeksvraag. Ik had al een mogelijke hoofdvraag, maar ik vond deze niet sterk genoeg voor de paper en zocht naar variaties op deze hoofdvraag. Ook heb ik ChatGPT gebruikt om te helpen bij het schrijven van een conclusie, ik heb gebruik gemaakt van het antwoord van ChatGPT, maar vervolgens het geheel herschreven.